

w Babilonii, jako religijna norma postępowania. Jej przepisy z nakazu królewskiego przyniósł także Ezdrasz do Transeufratei (Ezd 7,25). Powstanie pisanej Tory dokonało się według niego, nie w czasach perskich, ale wcześniej, jako wewnątrz żydowski proces powstały dla potrzeb diaspory.

Cała praca wydaje się być egzegetycznym badaniem tekstu Ezd 7,12-26 i odnoszących się do niego paraleli. Trudno jest jednak uchwycić wyraźny ciąg od analizy tekstu do pytań o kompozycję Księgi Ezdrasza i Nehemiasza. Wnioski nie zawsze są adekwatne do poszczególnych badań, które wyprawdza autor bądź to z tekstów Pięcioksięgu, bądź z Ksiąg Ezdrasza i Nehemiasza. Grätz przyjmuje uzupełnienia tekstu wewnątrz Tory, jakich dokonywał Nehemiasz po niewoli. Przykładem tego może być podjęcie przez niego problemu małżeństw mieszanych, a które możemy również odkryć w Ezd 9; Neh 13; Jr 29; Pwt 7; Wj 34. Trudno jest doszukać się tekstów paralelnych z Księgami Machabejskimi. Neh 8 ze swoimi rozważaniami o Torze jest dobrą paralelą do Neh 8-10 i 13 i odnoszą się również do dziejów Ezdrasza. Służą temu dalsze interpretacje Ksiąg Ezdrasza i Nehemiasza podejmujące te tematy. Badania autora idą w kierunku ustalenia historii tekstu, który rozumiany jest jako wewnątrz żydowski proces powstawania i autoryzowania Tory. Choć Tora skierowana była do diaspory, to jej powstanie przypisuje się środowisku Nehemiasza, o czym świadczy Neh 10.

W zakończeniu należy powiedzieć, że śledząc przebieg badań autora nad religijno-politycznym i historycznym tłem tekstu Ezdr 7,12-26, trzeba jeszcze raz pytać o różnicowane rozumienie Tory w Księdze Ezdrasza i Nehemiasza, o redakcję tych tekstów i ewentualne późniejsze ich przepracowanie w duchu idei hellenistycznych, co da się zauważyć w tych Księgach.

Ks. Zdzisław Małecki

Timo Veijola, Das fünfte Buch Mose. Deuteronomium. Kapitel 1,1 – 16,17. Übersetzt u. erklärt v. T. Veijola. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2004. X, ss.366 = Das Alte Testament Deutsch, 8/1, ISBN 3-525-51138-3.

Autor omawianej pracy, Timo Veijola, jest profesorem Starego Testamentu na uniwersytecie w Helsinkach. Dzięki licznym pracom na temat Deuteronomium, znany jest jako specjalista od tej Księgi Starego Testamentu. W znanym wydawnictwie uniwersyteckim w Göttingen wydał komentarz do pierwszej części Księgi Powtórzonego Prawa (Pwt 1,1- 16,7), składający się z dwu tomów.

We wstępie zauważa, że Księgę Powtórzonego Prawa, w jej końcowej redakcji, można czytać jako jedną całość, która posiada swoje teologiczne

i estetyczne właściwości i powinny one w tym komentarzu być zauważone i ocenione.

Jednak w pierwszym rzędzie interesuje go literacka budowa Księgi i widzi w niej wielowarstwową budowę różnych tekstów. Z punktu widzenia literacko-historycznego, ocenia ją jako kompleks tekstów, które kształtowały się na przestrzeni około trzech wieków, aż Księga osiągnęła swoją dzisiejszą formę. Ostatecznie ocenić ją można dopiero na końcu całego komentarza Księgi.

Na początku Veijola przedstawia swoją teorię powstania Deuteronomium. Za większością egzegetów przyjmuje, że Księga Powtórzonego Prawa pochodzi z okresu reformy króla Jozjasza i u jej podstaw leży pierwotny tekst wywodzący się z deuteronomistycznego dzieła historycznego. Twierdzi również, że podstawą tego historycznego dzieła jest historyczny opis zawarty w Pwt 1 – 3, jako tekst programowy na początku deuteronomistycznego dzieła historycznego. Deuteronomium, ze względu na swoje ważne znaczenie, było podstawą do rozpoczętego historycznego dzieła deuteronomistycznego i po opracowaniach weszło do tego dzieła. Stało się to wkrótce po roku 560 przed Chr. Według Veijoli, Księga Powtórzonego Prawa z powodu jej wielkiego znaczenia w dziele deuteronomistycznym, zawiera różne przepracowania tekstu, które da się zauważyć w różnych miejscach. Za Walterem Dietrichem (1972), Veijola mówi o elementach prorockich zawartych w Deuteronomium. Ważną część tych elementów stanowiłoby Wj 20, zwane Dekalogiem, uznawane jako streszczenie woli Boga, umieszczone również w Pwt 5, 6-21. Mojżesz ukazany jest tam również pewne teksty pochodzenia kapłańskiego, ukazujące Mojżesza jako dawcę i nauczyciela Tory.

Jeszcze ważniejszą rolę według Veijoli odgrywa - „uczeń pochodzący z wczesnego okresu po niewoli,” którego w 1985 roku wprowadził w swoim komentarzu Chr. Levin. Jego tekst zaczynałby się w Pwt 4 i opracowanie całego tekstu Pwt w obecnym kształcie. Tekst używa zamiennie formy liczby pojedynczej – „ty,” jak i liczby mnogiej – „wy,” co czyni tekst podobnym do schematu starowschodniego odnośnie do lojalności dwóch stron. Treściowo tekst kładzie jakby nacisk na pierwsze przykazanie, jako najważniejsze zobowiązanie w zawartym z Jahwe przymierzu i od którego zależy wierność ludu wobec swojego Boga. Autor mówi, że redaktor podkreśla znaczenie nie tyle jednostki, co grupy związanej ze sobą i z Bogiem.

Główna część komentarza składa się z interpretacji poszczególnych części tekstu. Autor wskazuje również na różne warstwy literackie, ich pierwotne zastosowanie i późniejsze uzupełnienia dodawane w trakcie formowania się tekstu oraz końcowy komentarz ukazujący istnienie wszystkich warstw literackich. W dosyć szczupłym komentarzu pod tekstem, autor zamieszcza informacje o tłumaczeniu tekstu, krytyce tekstu i spis literatury.

Komentowanie według warstw literackich ma swoją dobrą i słabą stronę, gdyż obowiązuje dalej teza G. Braulika o początkach powstawania Księgi Powtórzonego Prawa: „Kompleksowy system wypowiedzi o kanonicznym tekście Pwt da się tylko zrozumieć w odniesieniu do długich dziejów powstawania Księgi.”

Wśród egzegetów badających początki powstawania Księgi istnieją różne opinie. Nie ma wśród nich jedności co do różnych kryteriów literackich i redakcyjnych powstania Księgi. Jako przykład w wyjaśnieniu tego problemu, Veijola podaje komentarz do Pwt 4 i stwierdza: „Nie ma żadnej jedności co do historyczno - literackiego określenia tego tekstu. Jako przykłady przeciwnych poglądów mamy tezy Mitmanna i Braulika. Każdy z nich powołuje się na literacko – krytyczne badania starszych komentatorów i doszukuje się w tekście pięciu różnych warstw, podczas gdy Lohfink, badając styl i retorykę tekstu, wypowiada się za jego całkowitą jednością. Wychodząc z metodycznych założeń, do jakich zobowiązany jest komentarz, wydaje się niemożliwe, aby uznać Pwt 4,1-40, jako pierwotną literacką jedność” (s. 97). Argumenty Veijoli nie zdają się jednak przekonywać recenzentów komentarza.

Twierdzi on, że w Pwt 4, wiersz 22 stanowi zakończenie pierwotnego tekstu:” Jest on oddzielony od swego kontekstu przez szereg dodatków. Widać to szczególnie w w. 14, który mówi, dlaczego Mojżesz już teraz, z tej strony Jordanu przedstawił ludowi Torę, gdyż zmarł już przed wejściem do Kanaanu, a Izraelici wejdą do pięknego kraju od strony zachodniej” (s. 101). Przeciw tej podkreśla, że miejsce ogłoszenia Prawa w w. 14 nie odgrywa żadnej roli, a w. 22 stanowi dla niego uzasadnienie tej tezy.

Możliwe, że komentarz zyskałby na swojej wartości, gdyby Veijola nie uzasadniał swoich tez wbrew licznym innym opiniom egzegetów reprezentujących inne poglądy na budowę literacką Księgi Powtórzonego Prawa. Veijola wypowiada się często przeciw tezom innych egzegetów i głosi je jako pewne.

Komentarz jest dalszym krokiem w trudnym dziele jednoznacznego określenia budowy literackiej, jakim jest w Pięcioksięgu piąta Księga tego zbioru, czyli Księga Powtórzonego Prawa.

Ks. Zdzisław Małecki